

GELİŞMİŞ KAPİTALİZM EŞLİĞİNDE YENİ SÖMÜRGEÇİLİK

Öğr. Gör. Dr. N. Filiz İRGE*

ÖZET

Bugün kapitalist sermayenin ulaştığı küresel birikim, uluslararası şirketler (ya da çokuluslu şirketler) yoluyla, başta ABD olmak üzere, kapitalist ülkelerin iktisat politikaları paralelinde dünyada egemenliğini yaymak istemektedir. Günümüzde küreselleşme olarak adlandırılan olgunun temelleri aslında, 1648'de Westphalia Barışı ve II. Dünya Savaşı sonunda Bretton Woods Anlaşmaları ile atılmıştır.

Küreselleşme sermayenin dünyada serbest dolaşımını sağlayabilmek amacıyla, bütün ekonomik engelleri ortadan kaldırarak, pazarları bütünleştirmek yoluyla küresel bir piyasa oluşturma süreci şeklinde tanımlanabilir. ABD önderliğinde Dünya Bankası, IMF, GATT gibi kurumlar, dünya ekonomisini bir bütün olarak düzenlemek amacıyla örgütlenmiş olan küresel kurumlardır.

Bugün dünya Sovyet'lerin dağılmasından (1991) sonra, ABD'nin küresel bir hegemonya kurmak girişimlerine sahne olmaktadır. ABD petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının ve enerji yollarının kontrolünü ele geçirmek, Rusya ve Çin'e yakın olmak amacıyla, Ortadoğu'yu denetleyebileceği politikaları bölgede uygulamak istemektedir. Esas hedefi ise, Avrasya ve Ortadoğu'da egemenlik, emperyal gücün tüm unsurları ile dünyada oligarşik bir hegemonya kurmaktır.

Günümüzde neoliberalizm olarak sunulan, temeli 1930'lu yıllara dayanan güdümlü bir liberalizm olarak tanımlanan iktisadi doktrine dayalı ekonomik modeller aslında, sermayenin daha da güçlenerek küresel boyuta varan egemenliğini sağlamlaştırmak amacı taşımaktadır. Temel değer olarak insanı değil para, kâr, büyüme vb. ölçümleri hedef alan neoliberalizm, piyasanın sert rekabet koşullarına tam uyumlu hale getirilmesini ifade etmektedir. Bu durum ise, ülkelerarası uçurumun (Kuzey-Güney) daha fazla açıldığı, ücretlerin düşürüldüğü, sosyal hakların budandığı bir ortama yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Küreselleşme.

* M.Ü.İ.İ.B.F.

Résumé

La compilation globale que le capital ‘‘capitaliste’’ a atteint de nos jours,, désire propager la souveraineté mondiale en parallèle avec les politiques économiques des pays capitalistes, les EUA en tête, par voie des sociétés internationales (ou bien par l’entremise des sociétés multinationales) , En effet, le phénomène appelé de nos jours, le globalisme, fut fondé en 1648 à l’occasion de la Paix de la Westphalie, et à la fin de la II. Guerre Mondiale, sur base de la Convention de Bretton Woods.

On pourra définir le globalisme comme une période de formation de marché global par voie de l’unification de ces marchés, en faisant disparaître tous les obstacles d’ordre économique, pour le but de mettre sur pied la libre circulation des capitaux. Des établissements tels que la Banque Mondiale, le FMI, le GATT, constitués sous la présidence des EUA, organisés aux fins de régulariser l’économie mondiale sou la forme d’une entité.

De nos jours, le monde entier sert de scène aux démarches des EUA, par suite de la désintégration des Soviétiques (1994), aux fins d’établir une hégémonie globale. Les EUA désirent appliquer dans la zone, les politiques qu’ils pourraient contrôler au Moyen-Orient, pour obtenir à son tour, le contrôle des ressources d’énergie telles que le pétrole et le gaz naturel, et pour être en même temps, plus proche de la Russie et de la Chine. Quant à son but primordial, c’est d’établir la domination en Eurasie et au Moyen-Orient, et installer une hégémonie oligarchique à travers le monde, avec ensemble, tous les éléments d’une force impériale.

Ce qui est présenté aujourd’hui à titre de libéralisme, ne se compose que des modèles économiques basés sur une doctrine de même genre, allant jusqu’aux années 1930 et reconnu comme une libéralisme dirigée, qui en effet, porte le but de renforcer son autorité atteignant des dimensions globales. Le libéralisme qui prend comme but, non l’homme mais des mesures et des critères tels que la monnaie, le bénéfice, le développement, etc., se traduit en effet, par le fait de ramener le marché dans son intégrité, tout à fait en harmonie avec les conditions dures de la concurrence. Cette situation ouvre la voie à un milieu où l’écart du précipice entre les pays (le Nord/le Sud) agrandit davantage, où les salaires sont réduits et où les droits sociaux sont taillés.

Mots Clefs : *Néolibéralisme, Globalisme.*

GİRİŞ

Bugün insanlık tarihinin geldiği nokta, asırlar önce yapılmış olan fetihler ve keşifler döneminin sonunda oluşmuştur. Önce İspanyol ve Portekizli keşiflerin başlattıkları 15. yüzyıldaki teknolojik ilerlemeler ve keşifler neticesinde ilk sömürgecilik hareketleri, daha sonra 18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkan sanayi devriminin ardından gelen kapitalizmin oluşum süreci de başlamış oluyordu.

Liberal bir kapitalist yapının ortaya çıkmasından önceki dönem, temel özelliği ticarete ve kıymetli madenlere dayanan bir ekonomi anlayışını ifade eden ve Merkantilizm olarak

adlandırılan, İspanyolca tüccar anlamına gelen “mercator” kelimesinden türetilmiş bir ekonomik yapılanmaya dayanıyordu. Altın ve gümüş cinsinden sermaye birikimini barındıran ticari kapitalizm ve tüccarlar dönemi olan Merkantilizm 17. yüzyıla kadar sürmüştür.

17. yüzyılın 2'nci yarısında İngiltere, Fransa, Hollanda ve Almanya'nın katılımıyla Kuzey ve Orta Avrupa'ya geçen sömürgecilik, sanayi kapitalizminin İngiltere'de başlamasıyla birlikte İngiliz sömürgeciliğine daha geniş alanlara yayılma fırsatını sunmuş oldu.

Liberal doktrinin 18. yüzyılın sonunda ortaya çıkışı bir rastlantı değildir. Bilim ve teknikteki büyük buluşlar bu dönemde gerçekleşmiştir. Doğa karşısında elde ettiği zafer insanda kendisi ve girişimleri konusunda büyük bir güven yaratmış olup, siyasal ve sosyal alanda bütün kapıların açılmasını sağlamıştır.

Kapitalizmin doğuşu sanayi devrimiyle birlikte gerçekleşmiştir. Liberal düşünce de, kapitalizmin doğuşuyla birlikte, onun siyasal ve sosyal yönü olarak ortaya çıkmıştır. Liberal düşünce akımları, kapitalist ekonominin işleyişine dışarıdan bir müdahale olmamasını savunur. Kapitalist ekonomi ancak bu şekilde, çıkabilecek sorunların üstesinden gelebilecektir. Dolayısıyla, devlete ekonomik ve sosyal yaşamda asgari düzeyde müdahale hakkı tanınmasından yana olmuştur.

Siyasal rejimlerle ekonomik koşullar arasındaki bağlantı, üzerinde çok durulan bir konudur. Ve bu konudaki görüşler genel olarak iki büyük gruba ayrılabilir. Ekonomiyi alt yapı kurumu olarak ele alan Marksist ideolojiye göre, siyasal yapı (ya da rejim) alt yapıya göre belirlenecektir. Ancak burada üzerinde durulması gereken önemli bir konu, ekonomik değişmelerle siyasal rejimler arasındaki bağlantının “zaruri” bir bağlantı olup olmadığı ile ilgilidir. Feodalite su değirmeniyle ilgilidir, ama tümüyle onun ürünüdür? Belli ekonomik sistemlerin yerleştirilmeleri ve büyümeleri çoğu zaman ideolojilere bağlı kalmıştır. Kuşkusuz ekonomik olaylarla siyasal rejimler arasında bir bağlantı, bir uygunluk vardır. Fakat bu kuralı genelleştirmek ve Batı demokrasisinin sadece ekonomik koşulların ürünü olduğunu ileri sürmek de kolay değildir.¹

Batı kültürünün bir ürünü olan ve bu kültürün değerler sistemine dayanan liberal demokrasi, kapitalist pazar ekonomisinin gerek duyduğu sosyal ve siyasal kurumlardan oluşmaktadır. Kişisel girişime dayanan kapitalist ekonominin yeşermesini, güçlenmesini sağlayan ortam liberal demokrasidir. Temel özellikleri siyasal çoğulculuk, genel oy, kişi hak

ve özgürlüklerinden oluşmaktadır. Bu durum demokrasi ile kültür arasında sıkı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.²

Ancak demokrasinin oluşum ve gelişmesinin teknik ilerlemelerle olan ilişkisi de bir gerçektir. Klasik demokrasi birinci sanayi devrimi (buhar makinesi, tren, dokuma tezgahları) ile ortaya çıkmış, ikinci sanayi devrimi (elektrik motoru, patlamalı motor) ile gelişmiştir. Batı ülkelerinin vardığı üçüncü sanayi devrimi (elektronik, atomik güç, otomasyon, kamu oyunu kontrol etmek ve saptamak için modern teknikler) aşamasında, ilk baştaki oluşum koşulları değiştiğinden, klasik demokrasi için bazı sorunlar ve güçlükler belirmiştir. Demokratik mekanizmaların üstünlüğü, teknokrasi olgusu nedeniyle tartışma konusu olmuştur.³

Liberalizm kelimesi etimolojik olarak liberal (serbest) kelimesinden türetilmiş olup, özgürlükçülük anlamına gelmektedir. Ekonomik yaşamda ekonomik güce sahip bireylere sınırsız özgürlük içinde, birbirleriyle rekabet etmesini öneren bir dünya görüşüdür. Aynı zamanda devletin ekonomik alana pek el atmamasından yana olan, düşünce ve vicdan özgürlüğünü savunan, siyasal ve ekonomik yönleriyle birlikte ele alınan bir akımdır.

Liberal düşüncenin temellerinin dayandığı 17. yüzyıl İngiliz filozofu Thomas Hobbes, Leviathan adlı çalışmasında ondokuz doğa yasasından söz etmiştir.

Hobbes'a göre doğal savaş durumu (mutlak özgürlük durumu) anarşi durumu olup, uygarlıktan ve onun yararlarından yoksundur. Egemen bir güçten yoksun olan devletin ayakta duramayacağını, Tanrı'nın yasalarına aykırı olmamak koşuluyla, uyrukların egemenlerine mutlak itaatle yükümlü olduklarını ileri sürer.⁴ Ve sözleşmeler (akitler) kılıç olmaksızın (zorlayıcı bir güç - egemen) sözcüklerden başka bir şey değildirler. Öyleyse zor tarafından desteklenen ve cezalandırma gücünde olan bir ortak gücün ya da hükümetin olması zorunludur. Bu demektir ki, bireyler "güç ve kuvvetlerinin tümünü" tek bir insana ya da meclise bırakmalıdır. Hak aktarımı yoluyla, tek bir kişide birleşmiş olan çokluk Commenwealt ya da Latince Civitas olarak adlandırılır. Bu ise o büyük Leviathan'ın (Dev) ya da, o ölümlü tanrının yaratıcısıdır ki, ölümsüz Tanrı altında barış ve savunmamızı ona borçluyuzdur.⁵

Liberal düşüncenin siyasal kaynağının dayanağı, yine 17. yüzyıl İngiliz düşünürü olan John Locke'tur.

Locke'a göre ise, insanların kendilerini hükümet altında toplamalarının en önemli nedeni mülkiyetlerinin korunmasıdır. Bunu güvence altına alacak olan yasamadan “en yüksek güç” olarak söz eder. Bu “güç”, Hobbes’un “egemen”ine karşılık düşmektedir.⁶ B. Russel bütün gücü seçilen bir hükümdara aktarmak için yurttaşlar arasında bir sözleşme bulunduğunu, fakat hükümdarın, sözleşmenin taraflarından biri olmadığı için sınırsız bir otorite elde ettiğini ileri süren Hobbes’la kıyaslandığında, Locke’un öğretisinin az çok demokratik olduğunu ileri sürer. Fakat bu demokratik öge, mal (mülkiyet) sahibi olmayanların yurttaş sayılmamaları gerektiği görüşüyle sınırlandırılmıştır.⁷

Ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçiş çağının düşünürü olan İskoçyalı iktisatçı Adam Smith, liberal ekonominin klasiği olarak kabul edilen çalışmasında liberal ekonominin de temellerini atmıştır.

Smith Ulusların Zenginliği’nde, kapitalizmin işleyişinin yanı sıra, bunu üreten tarihi koşulları açıklamış olup, merkantilizmi yermekte ve her devlet müdahalesinin bir sınıfın çıkarı için olduğunu ileri sürmektedir. Smith’e göre tüccarlar ulusu zenginleştiren, ama sürekli olarak kendileri için ayrıcalık peşinde koşan ve asla yönetimde olmamaları gereken bir sınıftır. Zenginliğin kaynağını işgücünün miktarı ve üretkenliğin belirlediğini, pazarın genişliği ile buna bağlı olarak artan işbölümünün, zenginliği arttıran esas etken olduğunu ileri sürmüştür. Böylece pazarı kısıtlayan tüm merkantilist kanunların ve tekellerin kaldırılması gerektiğini savunmuştur.⁸

İskoç Aydınlanmacıları olarak adlandırılan Dawid Hume, Adam Ferguson ile birlikte A. Smith*, sivil toplumu esas olarak çıkar bağlarıyla birleşen, işbölümünün giderek arttığı, kanun hakimiyetine dayanan ve mutlaka demokratik olması şart olmayan bir sınıflı toplum şeklinde düşünmüşlerdir. Onlara göre, bu düzende din ve devlet işleri ayrılarak, “görünmez el” yordamıyla hem toplum hem de ekonomi, devlet gücüne dayanmadan düzenlenecekti.⁹

İngiltere ve Kıta Avrupa’sında liberal düşünce akımlarının gelişmesi, bu toplumlardaki ekonomik ve sosyal aşamalardan sonra gerçekleşmiştir. Avrupa kıtasındaki monarşi rejimlerinden kaçan insanlar, liberal düşünceleri yeni kıta olan Amerika’ya taşıdılar. 18. yüzyılda artan göç hareketleri ardından yeni bir dünya görüşü olarak ortaya çıkan milliyetçiliği de yaygınlaştıracaktı.

Amerika kıtasına göç eden Avrupalılar (İngiliz, Fransız, İspanyol, Portekizliler), yeni dünyada koloniler oluşturdular. İlerleyen yıllarda bu kolonilerin birbirleriyle giriştikleri “güç”

ya da egemenlik kurma savaşlarına ve daha sonra da yeni kıtada koloni yönetimleri tarafından sömürleştirilmiş halkların verdikleri bağımsızlık mücadelelerine tanık olunacaktır.

Bu arada yeni kıtada nüfus da giderek artarak, tarım yanında sanayinin de giderek gelişmesiyle beraber ticaret yaşamı canlanmaya başlayacaktır. 1776'da daha sonra ABD Anayasası'nın temelini oluşturacak olan, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi yayınlanacaktır. Bu bildiri bireysel özgürlükleri ve liberalizmin tüm kurum ve güvencelerini kapsayacaktır.

18. yüzyılın düşünce ve servet birikimi önce 1789 sonra 1830 Devrimleri aracılığıyla, kendi güvenini sağlayacak bir devlet şekli geliştirdi: Kapitalist demokrasi. Ancak zamanla ortaya yönetici olmak isteyen yeni bir sınıf çıktı: Sanayi işçileri ya da proletarya. Çünkü Batı demokrasi modeli monarşik mutlakiyetleri saf dışı ederken iktidarını yasal açıdan rasyonalizasyona (aklılaştırmeye) tabi tutarak kendi içinde son derece gelişmiş, bireyci ve özel girişimci unsurlara dayanarak bir özgürlük anlayışı ve düzeni getirmiş olmasına rağmen, toplumsal adaleti ve toplumsal güveni de yerleştiren bir özgürlük kurumunu ortaya çıkartmak konusunda zayıf kalmıştır. İşte bu zayıflık yeni oluşan bir sınıfın, yeni bir özgürlük anlayışı ile yeni bir devlet yapısını öngörerek eyleme geçmelerine yol açmıştır: 1848 Devrimi.¹⁰

1789 iktidarı (Fransız Devrimi) tarafsız, insanı kendi kaderiyle baş başa bırakan, insan mutluluğunu devletin çekimser kalmasına bağlayan bir iktidardır. Oysa toplumda yük ve yararların adaletli bir şekilde paylaşılmasını öngören 1848 İktidarı, özgürlüklerin gerçekleşmesi için olumlu bir devlet müdahalesinin ilk temellerini koyuyordu. Bu anlayış günümüz "sosyal devlet" anlayışının ilk aşamasıdır. 1789 düşüncesini sürdüren 1848 düşüncesi, cumhuriyetin mülkiyet temeline de dayandığını belirtmekte ve mülkiyet konusunda dokunulmazlığı da sağlamaktaydı. Bu anlayış 1870 Paris Komünü'ne kadar sürecektir.¹¹

Kapitalizm aslında sosyal devleti, olayların zoruyla kabul etmiştir. Ne var ki, sosyal kurumların kurulmasına yerinde bir esneklik göstermiştir. Sosyal devlet, kapitalizmin iradesine bağlı olmayan, objektif koşulların geliştirdiği bir sistemdir. Kapitalizm, değişik yer ve zaman koşulları içinde çoğulcu siyasal hayattan çekinmiştir. Özellikle işçi sınıfının güçlenmesi, hatta orta sınıfın kabarması karşısında, Batı uygarlığını tehlikede ilan etmiştir. Sermaye bu durumda dikta rejimini seçmiştir. Batı uygarlığının en kutsal değeri olan özgürlükçülüğü feda etmiştir. Liberalizme oranla ters bir çizgide olan Faşizmi kurmuştur. Faşizm, aslında kapitalist bir rejimdir. Demokrasi, Mussolini İtalya'sında, Hitler

Almanya'sında, Franco İspanya'sında ve Salazar Portekiz'inde yerini Faşizme bırakmaya zorlanmıştır.¹²

18. yüzyıl sonlarında liberal teori, Jeremy Bentham'ın “faydacılığı” ile en olgun düzeyine ulaşacaktı. Bireysel faydaların toplamı, toplumsal refahı en üst seviyeye çıkaracaktı. Bu durumda bireylere sınırsız özgürlük tanıyan liberal devlet, toplumsal fayda seviyesinin en yüksek olduğu devlet oluyordu. Devletin görevi yaşam hakkını, güvenliği, bireysel özgürlükleri ve mülkiyeti korumaktı. Liberal demokrasilerin günümüzde de en üst seviyeye çıkarmaya çalıştıkları iki temel amaç vardır: Birincisi faydanın en yüksek seviyeye çıkarılması (maksimizasyonu), ikincisi bireysel gücün (individual power) en üst seviyeye çıkarılması.¹³

19. yüzyıla gelindiğinde bu dönemin en önemli düşünürleri arasında yer alan, liberal düşüncenin temsilcilerinden olan John Stuart Mill'i görmekteyiz.

Bireysel hak ve özgürlükleri savunan Mill'e göre “ekmeği güvencede olan ve iktidar sahiplerinden ya da insan topluluklarından veya halktan iyilik beklemeyenlerin, herhangi bir görüşü açıkça savunmaktan korkacakları hiçbir şey yoktur”.¹⁴ Russell'a göre ise özgür konuşma hakkı, belirli bireyler ve sınıflar açısından hoş olmayan sonuçlar doğurduğu haller dışında boşunadır. Bu nedenle, eğer propaganda özgürlüğü için herhangi bir kapsam varsa, geçerliğini sağlamak için, Mill'in ilkesinden daha güçlü olan bir ilkeye ihtiyaç duyacaktır.¹⁵

19. yüzyılda neoklasik iktisatçılar ise sistemi açıklamak değil, rasyonalize etmek (aklılaştırmek) kaygısı içinde olmuşlardır. Örneğin Jevons, Walras, Marshall gibi.. Neoklasikler ayrıca pazar mekanizmalarının toplumu temel alan bir bakışla ve gelişme süreçleri içerisinde açıklanabileceği yaklaşımını da yadsımışlardır. Böylece analizi tüm tarihi ve toplumsal boyutlarından kopartarak soyutlaştırmışlardır.¹⁶

Devletin sınıf çatışmasının bir ürünü olduğunu söyleyen, 19. yüzyıl devrimci eylemlerinin bir önderi olarak dünya tarihinde yerini alacak olan Karl Marx'ın öğretisine* göre, toplum yaşamı değişkendir ve bu değişime ayak uyduracak yeni pratik çözümler gereklidir. Özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla sınıfsız bir toplum oluşacak, yönetenlerle yönetilenler aynı sınıftan olacağı için de çıkarlar ortak olacaktır. Planlı ekonomi uygulanarak, fiyat mekanizması ve piyasa ile yaratılan aşırı üretim ya da eksik tüketim sorunları ortadan kalkacak, kapitalist sistemdeki kâr motifi ve bireysel çıkar bulunmayacaktı.

Marx demokrasiyi reddeden bir düşünür olmayıp, demokrasiyi liberal düşüncenin dışında yorumlayan bir düşünürdür. O'na göre özgürlük, ekonomik özgürlüğü içermedikçe anlamsız ve eksiktir. Üretim araçları özel sektörün elinde kaldıkça, devlet toplumun çıkarlarını temsil etmekten uzak kalacak, hakim sınıfın sömürü aracı olacaktır. Kanunlar da bu sömürüye yardımcı olmaktan öte bir işlev göremeyeceklerdir.¹⁷ Temel olarak Marx'ın düşüncelerini uygulamaya geçiren 1917 Rus İhtilali (ya da Ekim Devrimi)'nin en etkin yönü, Liberalizme karşı çıkmasıdır. Ancak ilerleyen yıllarda Kızıl Ordu'ya dayalı ve antidemokratik bir diktatörlüğün kurulduğuna tanık olunacaktır. Tek yenilik siyasal ve ekonomik iktidarın, birbirinin içinde eritilmesi idi. Bu durum, hükümet denetiminin artmasını olanaklı kıldı. Diğer taraftan bu dönemde, liberalizmin belli başlı öğretilerine Ren'den Büyük Okyanus'a kadar birçok yerde karşı çıkıldı. İtalya'nın ardından Almanya, Bolşeviklerin siyasal tekniğini benimsedi. Liberal inanın eski gücü, demokrasiye bağlı ülkelerde bile zayıfladı.¹⁸

20. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde Smith'in görüşlerine en büyük eleştiri J. Maynard Keynes tarafından yapılmıştır. 1929 Ekonomik Buhranı'ndan sonra yazdığı ve 1936'da yayınlanan "The General Theory of Employment, Interest and Money" adlı çalışmasında özellikle "görünmez el" ilkesini reddetmiş, herkesin kendi çıkarı peşinde koşmasının, genel refahı sağlayabileceği, modern bir ekonomide devletin toplam talebi arttırarak pazarı genişletici müdahaleler yapmasını, böylece istihdamın sağlanmasını savunmuştur.¹⁹ Ancak diğer taraftan, öldürülen ABD Başkanı J.F. Kennedy'nin ekonomi danışmanlığını yapan K. Galbraith, kapitalizmin yapısındaki değişimler ve bunun ortaya çıkardığı sorunların çözümlenmesinde Keynes'in getirdiği iktisat politikası araçlarının yetersiz olduğunu ileri sürmüştür. Dev şirketlerde, artık sermaye sahibi hissedarlar değil, teknisyen yöneticiler (teknostüktür) kararlara egemendir. Güç artık bunların elindedir. Piyasanın "görünmez el"i yerini, güçlü alıcılarla satıcılara bırakınca, kapitalizmde bir "planlama sistemi" meselesi ortaya çıkmıştır. Planlı amacı yerine getirmekte kullanılan "güç" eşitsiz biçimde dağıldığından, gelişme de eşitsiz olacaktır. Bu durumda gelir dağılımı da eşitsiz olmak durumundadır.²⁰

20. yüzyılın son çeyreğinde ise, özellikle krizler ve savaşlar nedeniyle, devletin giderek büyüyen ekonomik rolünün küçültülmesi eğilimleri A. Smith'i yeniden gündeme getirmiştir. Ancak bunun artık mümkün olduğu söylenebilir mi? Ya da günümüz koşullarında devletin rolünün artması geri çevrilemeyecek bir süreç mi olmaktadır?

Liberalizmin karşılaştığı ilk engel 1929-30 dünya ekonomik bunalımıdır. Ve bu dünya krizi A. Smith'i tahtından indirmiştir. Aynı zamanda bu yaklaşımla uygulanan politikaların daha dikkatle ele alınması gerektiğini göstermiştir.

1970'li yıllar küreselleşmenin ortaya çıkışında dönüm noktası olmuştur. Sanayileşmiş, zengin ülkelerin dünyaya empoze ettikleri (kabul ettirmeye çalıştıkları) modeller, sonuçta kendilerini tehdit eder bir durum yaratmıştır. Az gelişmiş ülkelerde demokrasi ve sosyal adalet konusundaki gelişmeler geri kaldığı için, zengin ülkelerle aralarındaki uçurumun açılmasına yol açmıştır. Bu uçurumun giderek büyümesi ise "bumerang etkisi" yaratmaktadır. Bir başka ifadeyle, fırlatılan nesnenin dönüp fırlatanı vurması şeklinde açıklanabilir.

Sovyetlerin dağılmasından (1991) sonra, dünyada tek süper güç olarak kalan ABD, kendi ideolojisi olan liberalizmin ekonomi politikalarını ve siyasetini, kapitalizmin içinde harmanlayarak dünyaya egemen olmaya çalışmaktadır. Günümüzde hareket alanı daha çok genişleyen, asıl hedefi dünyada hegemonya kurmak olan ABD'nin kendi hedefine hizmet eden ekonomik ve siyasal yöndeki girişimleri "küreselleşme" olarak ifade edilmektedir.

Bunun bir değişim olduğu söylenebilir mi? Eğer öyleyse bu olumlu bir değişim midir?

Bugün emperyalizm (yayılmacılık politikası)döneminin sona erdiğinden, karşılıklı bağımlılık ilişkilerinden söz edilmektedir. Karşılıklı bağımlılıkta yöneten-yönetilen ayrımı var mıdır? Uluslararası ilişkiler karşılıklı bağımlılıkta eşitlik temelinde mi biçimlenmektedir?

İşte bu çalışmanın amacı bu sorulara yanıt aramak olacaktır.

BÖLÜM I – KÜRESELLEŞMEYE YOL AÇAN DİNAMİKLER

Dünya ekonomisinde iki kutuplu sistemin çözülme sürecine girdiği 1980'li yıllardan itibaren küreselleşme kavramı, çeşitli disiplinlerle ilgili olarak literatürlerde yer almaya başladı.

Küreselleşme olgusu ya da kavramı, hem ekonomik hem siyasal nitelikli bir kavram olup, hukuk, insan hakları vb. gibi birçok alanı da içine alan çok boyutlu bir özellik taşır.

Bugün farklı disiplinler tarafından, farklı küreselleşme teorileri üretilmekte, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler disiplinleriyle ilgilenenler, tarihçiler, iktisatçılar, sosyologlar

kendi disiplinleri açısından küreselleşme olgusunu açıklayan teoriler üretmektedirler. Bu durum, küreselleşmenin çok geniş çapta bir araştırma alanı haline geldiğini göstermektedir.

Küreselleşme terimi, Rio Dünya Zirvesi olarak bilinen 1992 BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'na kadar yaygın bir şekilde kullanılmıyordu. Bu toplantıyı düzenleyenlere göre amaç, Yeni Ekonomik Düzene (küresel ekonomi) yeni bir biçim vermek ve ekonomiyi çevreye daha az zarar verecek şekilde, sosyal eşitlik prensibini de daha fazla gözetir hale getirmektir. Bu iddiayı taşıyanlar için Konferans'ın kapsadığı amaçlar, “sürdürülebilir kalkınma” kavramının özünde yatan, sokaktaki göstericilerin de talep ettikleri ilkeler olmaktadır. Aynı şekilde, Eylül 2002'de Johannesburg'da yapılan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi de, aynı amaçlar için toplanmıştı. Diğer bir ifadeyle “büyüme”.²¹

Küreselleşme denen kavram ya da olgu ekonomik, siyasal, sosyal ilişkilerin ülkeler arasında yaygınlaşması anlamına geldiği gibi, ulusal ekonomilerin de dünya ile bütünleşmesini, üretim, tüketim ve finans piyasalarını da kapsar. Diğer taraftan küreselleşme hukuk, demokrasi, insan hakları, siyasal sistem, kültürel ilişkiler, eğitim, çevre bilinci, sağlık gibi çok geniş alanı kapsayan bir yelpaze sunmaktadır.

20. yüzyılda dış politika dış ticareti belirliyordu. 21. yüzyıla gelindiğinde ise, dış ticaretin dış politika tarafından belirlendiğine tanık olunmaktadır.

Küreselleşmeyi sermayenin dünyada serbest dolaşımını sağlayabilmek için, bütün ekonomik engelleri ortadan kaldırarak, tek tek ulus-devletlerdeki pazarları bütünleştirmek yoluyla küresel bir piyasa oluşturulması süreci olarak da tanımlayabiliriz.

19. yüzyılın liberal kapitalizminin yerini alan 20. yüzyılın müdahaleci ve tekelci kapitalizmi (monopolcü kapitalizm), modern üretim tekniklerine dayanan ve büyük sermayeyi gerektiren geniş (büyük) pazarlar oluşturmuştur. Büyük pazarlar ihtisaslaşma maliyetlerini düşürürken, aynı zamanda mübadele hacmini de genişletmektedir. Rekabetin sürdürülmesi sadece malların serbestçe satışına değil, parasal, sosyal ve mali faktörlere de bağlıdır. Büyük pazar için yenilenme (modernleşme) sermayeye bağlıdır. Sadece ulusal sermaye ile kurulabilecek büyük firmaların, uluslararası işbölümü ve karşılaştırmalı masraflardan yararlanamama gibi riskleri vardır. Bu durumda sermayenin serbestçe akışı, büyük pazarlar için zorunlu görülecektir. Bu arada rekabetin, kapitalizmin büyüme faktörlerinden biri olduğunu da unutmamak gerekir.²²

Bugün bütün duvarları yıkıp geçmekte ısrarlı olan küreselleşme olgusunu ortaya çıkaran dinamiklerin temellerinin, uzun yıllar önce Bretton Woods Anlaşmaları ile, hatta daha da geriye gidersek, Westphalia Barışı (1648) ile atılmış olduğunu söyleyebiliriz.

Aslında bu bir sistemin getirmiş olduğu neticedir ve bu sistemin temelleri de 17. yüzyılda atılmıştır.

Belirli kurallara göre hareket eden ve aralarında düzenli ilişkiler bulunan parçaların (devletlerin) oluşturduğu bütün ya da uluslararası sistem, bugün anladığımız anlamda Westphalia ile kurulmuş sayılabilir. Tarım devriminin feodal yapısı dağıldıktan sonra, ulus-devlet kavramını ortaya çıkaran Westphalia Barışı (1648)'ndan* sonra Avrupa, kendi yasalarına göre hareket eden, kendi siyasi ve ekonomik çıkarlarını izleyen, serbestlik içinde ittifaklar kuran ve bozan, savaş ile barış arasında, güç dengesi kurallarına göre durum değiştiren, elçi gönderip kabul eden bağımsız ve özgür devletlerden oluşacaktır.²³

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Bretton Woods Anlaşmaları neticesinde kurulan uluslararası sistem, kendinden önceki çok kötü sayılabilecek ekonomik deneyimlerin ve savaşların tekrarından korunabilmek için, Batı dünyasının yöneticileri arasında varılan anlaşmalarla teminat altına alınmak istendi. Bir taraftan barışı sağlamlaştıracak ve garanti (güvence) altına alabilecek, diğer taraftan dünyanın ekonomik entegrasyonunu (bütünleşme) teşvik etmeye yönelik ticaret ve finans politikalarının bazı kurallarına saygı göstermek zorunluluğunu getirerek, tüm ülkelerin ekonomik büyümesini gerçekleştiren bir dünya düzeni oluşturulmak istenmişti.²⁴

Bretton Woods Anlaşmalarını 1944 yılında onaylayan 44 ülkenin temsilcileri, iki kez dünya savaşına yol açan durumların gelecekte yeniden yaşanmasından korunmak istediler. Bu nedenle önceden kestirilebilir bir dünya ekonomik düzenini yeniden kurmak ve özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'na giden dönemler boyunca baskın çıkan para krizinin tekrarını engelleyen uluslararası kurumları (örgütleri) meydana getirmek gerekiyordu.²⁵

Bugün uluslararası sermayenin organları durumunda olan ve küreselleşmeyi yöneten IMF (Uluslararası Para Fonu: Ulusal paraların karşılıklı değişim paritesini belirlemek amacıyla), IBRD (bugün Dünya Bankası olarak da bilinen Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası: Sermayenin hareketi ile ilgili düzenlemeler amacıyla), GATT (bugün Dünya Ticaret Örgütü olarak da bilinen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması: Çok taraflı bir

uluslararası ticaret sözleşmesi) dünya ekonomisinin bir bütün olarak düzenlenmesi* için Bretton Woods Konferansı ile örgütlenmiş olan küresel (uluslararası) kurumlardır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalist dünya üzerindeki hegemonyanın ABD tarafından ele geçirilmesi, hem savaşın çöküntüsü içindeki dönemin sanayileşmiş ülkelerine (Batılı ülkeler) bir stabilite (oturmuşluk) sağladığı gibi, ekonomik büyümeyi de kolaylaştıran ve finanse eden uluslararası örgütlerin de kurulmasını sağlamış oldu.²⁶

Dünyanın kapitalist blok ve sosyalist blok şeklinde kamplara ayrıldığı II. Dünya Savaşı'nın neticelenmesinden sonra ortaya çıkan yeni düzenin ana hatları da, ülkesini savaşta yenilginin eşiğinden döndüren, Roosevelt ve Stalin ile birlikte, müttefiklerin savaş stratejisini belirleyen İngiliz devlet adamı Winston Churchill tarafından çiziliyordu: “Dünyanın yönetilmesi aç ulusların eline geçerse, tehlike her zaman kapımızda olur... Oysa dünyanın yönetilmesi tok uluslara bırakılmalı... Gücümüz bizi ötekinin üstüne yerleştirdi. Kendi malikanesinde huzur içinde yaşayan zengine benziyoruz.”²⁷

II. Dünya Savaşı sonundan itibaren dünya ekonomisi geçiş dönemi olarak adlandırılan 1970'li yıllara kadar, Soğuk Savaş* ortamının yarattığı bloklaşmanın getirdiği kurumlaşmaların etkisinde oluştu. 1980'li yılların başından itibaren ise, dünya ekonomik düzenini belirleyen kamplaşmanın yarattığı bir düzenden çok farklı bir Yeni Ekonomik Düzen oluşmaya başladı. İşte tam da serbest piyasa ekonomisi -küreselleşme-hedefleri bu sırada gündeme getirildi. Bu dönem ABD'de R. Reagan* ile İngiltere'de M. Thatcher'ın iktidara geldikleri yıllardır.

Büyük Savaş sonrası şekillenen “eski düzen”de dünya, Doğu Bloku – Batı Bloku şeklinde ideolojik kutuplaşmaya (bipolarite) ayrıldığı, 1970'li yıllarda “tarafsızlar” diye tanımlanan 3. Dünya Ülkelerinin yer aldığı ve her blokun kendi ideolojik kutuplaşma çevresine sahip olduğu bir dönemin özelliklerini taşıyordu. 1970'li yıllar, iki kutuplu sistemin giderek gevşemeye başladığı çok kutupluluk (multipolarite) şeklinde de tanımlanabilen, zengin doğal kaynakları ve nüfus yoğunluklarıyla 3. Dünya Ülkelerinin (Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri) uluslararası platformda oynayabilecekleri rolün önemini ortaya koydukları, 1973'de artan petrol fiyatlarının yol açtığı dünya enerji krizi ile 1979'da aynı türden bir krizin yaşandığı bir dönem oldu. İşte bu dönemin hemen ardından Yeni Ekonomik Düzen tartışmaları da başlayacaktır.

Kapitalist sistemin temel mantığı sermaye üretimine dayanmaktadır. Kapitalist üretim insan ihtiyaçlarına yönelmiş görünse de, esas amacı kâr elde etmek, hatta maksimum kâr elde etmektir. Bu bakımdan kapitalizm, sermayenin yeniden üretimiyle varlığını sürdürebilmektedir.

Bırakınız yapsınlar – bırakınız geçsinler (laissez faire – laissez passer) liberal kapitalizmin ekonomik yönünü açıklayan temel ilkedir. Bu ilkeye göre herkes istediği kadar üretimi tam rekabet koşullarında, hiçbir kısıtlama olmadan, en yüksek kâr elde etmek amacıyla gerçekleştirebilecektir. İktisadi liberalizm en fazla kâr getiren üretimi, maksimum tatmini benimser. Bireysel özgürlüklere ve çıkarlara üstünlük tanır. Kâr hırsı kapitalistleri rekabete sürükleyerek, zenginleşmelerini sağlayacak, sınırsız bir servet elde etme olanağını sunacaktır. Kapitalist sistem parayı bir “güç” olarak kabul etmektedir.

Liberalizmin en önemli dayanak noktalarından biri de, pozitif bilim alanındaki Darwin’in doğal ayıklanma kuramıdır. Bu kuram doğada güçlünün, sağlıklılığının yaşaması, güçsüz ya da sağlıklı olmayanın ise tasfiye olması esasına dayanır. İşte liberalizm bu kuramı, insan topluluklarına taşımıştır. 19. yüzyılda Afrika’yı köleleştiren Avrupa, Amerika’da* bir ırkı (Kızılderilileri)* ortadan kaldırdı. Darwin’in düşüncesi aynı zamanda, Hitler ve Mussolini’nin başını çektikleri ırkçılık yaklaşımının da ilham kaynağı olmuştur.

ABD’den önce 18. ve 19. yüzyıllarda deniz donanmasının gücü sayesinde ulaştığı topraklardaki hammadde kaynaklarının zenginliğini ve ucuz emek gücünü ülkesine taşıyarak zenginleştiren İngiliz emperyalizmi, serbest ticaret anlayışı ile biçimlenen bir sömürgeleştirme* biçimi olduğundan, bir ülkenin sömürge* ilan edilmesi için mutlaka işgal edilmesi de gerekmiyordu. Ancak burada İngiltere’nin Hindistan’ı sömürgeci rekabet sonucunda işgal etmiş olduğunu da belirtmek gerekir. İlk sömürgeler olan günümüzün Latin Amerika ülkeleri, 19. yüzyılın ilk yarısında İspanya ve Portekiz’den bağımsızlıklarını kazandıkları halde, gerçek anlamda sömürge olmaktan kurtuldukları söylenemez. Çünkü doğrudan sömürge statüsü olmadan da sömürgecilik* sürebilmektedir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra bağımsızlıklarını kazanan Asya ve Afrika ülkeleri, en güçlü bağımlılık ekonomik bağımlılık olduğundan, ulus-devlet olma şansını elde edebildikleri halde, bağımlılık ilişkileri sürdürdüğü için, durumlarında gerçek anlamda bir değişiklik olduğundan söz etmek mümkün değildir.

Burada belirtilmesi gereken bir diğerk husus da, sömürgeci anlayışın yerel odakları kazandığı durumda, bir sömürge bilinci oluşturma şansını yakalamış olduğu için, artık o ülke açısından içinde bulunduğu durum doğal bir hal olarak algılanabilmektedir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınma, gelişme, sanayileşme, ilerleme gibi kavramlar, bugünün Güney ülkeleri olarak tanımlanan 3. Dünya Ülkelerinde modernleşme hedeflerine ulaşmak için öne sürülen kavramlardı. Bu ülkeler açısından neredeyse bir ideoloji gibi algılanan kalkınmacılık kavramının ifade ettiği anlam ise, Batı'yı taklit etmek şeklinde olmuştur.

Asya ve Afrika'nın Büyük Savaş'tan sonra bağımsızlığını kazanmış olan ülkeleri, eski yöneticileri olan ileri sanayi ülkeleri ile olan ilişkilerini eşitsiz ticari ilişkiler, borçlanma vb. gibi yollarla sürdürmektedirler. Dolayısıyla bu ülkelerin bağımlılıkları da sürekli hale getirilmektedir.

20. yüzyılın başında tarımsal ve ticari bir toplum görüntüsüne sahip olan ABD'nin kömür ve demire bağlı olan sanayisi, İngiltere'nin sanayisinden çok gerideydi. I. Dünya Savaşı'ndan sonra girişilen teknolojik gelişme ile Avrupa sanayisini çok geride bıraktığı gibi, sanayi sektöründe "Komputerler Çağı"ni başlatarak aradaki farkı giderek açmıştır. Dev firmalar (şirketler) ileri teknolojinin ilkelerini üretime uygulayarak, rantabilite (gelir sağlayıcı, kâr getiren) ve verimliliği arttırmaktadırlar.²⁸

Teknolojideki bu ilerlemeler aynı zamanda sermayenin de önünü daha çok açmakta ve ona hız kazandırmaktadır. Çünkü ileri teknolojinin sayesinde kapitalist üretim hem çeşitlenmekte hem de artmaktadır. Böylece kapitalizm daha çok pazara ihtiyaç duymakta ve daha fazla kâr elde etmeye yönelmektedir. Buradan yola çıkarak, ileri teknolojinin sermayeyi giderek büyütmede olduğu söylenebilir.

Kapitalist sistem üretim fazlasını kendine yeni pazarlar açarak ihraç etmektedir. Günümüzde bunu gerçekleştirebilmeyi, kapitalizmin mantığını oluşturan ekonomik liberalizmin yeni varyantı (aslının az çok değişik biçimi anlamında) olan neo-liberal politikaları* uygulamaya koyarak, küreselleşme adını verdiği kapsamlı bir çevreleme (kuşatma) hareketi ile sağlamak yoluna gitmektedir.

BÖLÜM II – GELİŞMİŞ KAPİTALİZMİN SÖMÜRGE SİSTEMİ ARACILIĞI İLE ÇEVRESİNİ (PERİFERİ) AÇMASI

II. Dünya Savaşı'ndan itibaren her alandaki ekonomik faaliyetler hızlanan bir uluslararasılaşmayı başlatmıştır. Dünya ticaretinde dünya gelirinden bile daha hızlı bir büyüme meydana gelmiştir. Sermayenin artması, teknolojik yenilikler, işletmelerdeki uzmanlık alanlarının artması, sermayenin ulusal sınırları aşması ve giderek daha fazla yayılmaya başlaması sonucu, üretimin uluslararasılaşmasını da beraberinde getirmiştir.

Dolayısıyla 20. yüzyıl mali sermayenin ve oligopollerin hegemonyasının sürekli bir biçimde artış gösterdiği tekeller çağı haline gelmiştir.

Pax Amerikana'nın* yarattığı elverişli ekonomik ve politik çevrenin koşullarından yararlanan çokuluslu şirketler, bu dönemde uzun vadeli bir sınai ve coğrafi çeşitlenme programı başlattılar. Uluslararası ticaretin özgürleşmesi, doların uluslararası iş ve ticaret işlemleri için “geçer akçe” haline gelmesi, sermaye ihracı için herhangi bir siyasi engelin olmaması ve büyük ölçekli dış yardım programlarının kabul edilmesi, ulusal ekonomilere uluslararası nüfuzu büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.²⁹

Endüstri devrimiyle gelişen kapitalist sisteme temel teşkil eden siyasal liberalizmin ilkeleri, izleyen yıllarda yozlaştırılarak sermayenin mutlak özgürlüğü olarak yorumlanmaya başlamıştır. Günümüzde neoliberalizm olarak sunulan ekonomik modeller, sermayenin daha çok güçlenerek, küresel boyuta varan egemenliğini ifade etmektedir. Başka bir deyişle, sermayenin gücü neoliberal politikalarla daha da etkinleştirilmeye çalışılmaktadır.

Bugünün tek merkezli dünyası ise, ideolojik kutuplaşmanın kalmaması nedeniyle merkezin kendi içindeki çelişmelerini, düzenlemelerini daha çok gündeme getirmektedir. Diğer taraftan bugünün tek süper güç'lü dünyasında, dünya sermaye hareketlerinin kontrolünü elinde bulunduran merkezin hareket alanının genişlemesinin getirdiği avantajla, daha serbest hareket etmesine ve çevre ülkelere karşı tavrının değiştiğine tanık olunmaktadır.

Gerçek olup olmadığı bugün bile tartışılan Yıldız Savaşları projesi, askeri harcamalar, “süper güç”ler arasındaki silahlanma yarışı, elektronik-bilgisayar alanındaki devrimi yakından izleyemeyen 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra 1991 yılında dağılan Sovyetler Birliği'ne Soğuk Savaş'ı kaybettirdi. ABD, o dönemdeki adıyla AT (Avrupa Topluluğu)'nun Avrupa'daki desteğiyle Soğuk Savaş'ı kazanmış oluyordu.

ABD henüz Soğuk Savaş'ı kazanma yolundayken 1980'li yılların başında getirilen Yeni Ekonomik Düzen, yani serbest piyasa ekonomisiyle küreselleşmenin evrenselleşmesi hareketi, merkez-içi sürtüşmeleri çözümlenmeye yetmiyordu. ABD, GATT görüşmelerini 1986'da harekete geçirdiği sırada, AT 12 üye ülke sayısına ulaşmıştı. 1987'de ise Avrupa Tek Senedi yürürlüğe girdi. Bu süreç, parasal birliğe geçiş sürecini güçlendirecek, böylece siyasal bütünleşmenin temeli tamamlanmış olacaktı. Batı Avrupa'yı bir "Avrupa Kalesi"ne dönüştürme yolunda gelişen bu süreç, hem doların dünya parası olma gücüne bir darbe indirebilir, hem de Batı Avrupa pazarını tamamen kapatabilirdi.³⁰

1980'li yılların sonunda ABD, bu duruma karşı GATT çerçevesindeki yeni girişimin yetmeyeceğini düşünerek, "kısasa kısas" bir girişimle Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nı (NAFTA) Kanada ile imzalamak üzere harekete geçti. Uzak Doğu'da ise Japon yen'i etrafında, Japon yatırımları ve kredileriyle beslenen bir blok oluşmaya başlamıştı. Kısacası, 1980'lerin başında serbest piyasa ekonomisi-küreselleşme- olarak başlayan Yeni Ekonomik Düzen, 1980'li yılların sonunda merkez'in 3 blok içinde kozlarını paylaşacağı "bölgelleşme hareketi" ile sonuçlanıyor, sanki merkez 3 kartel içinde birbirinden ayrılıyordu.³¹

Bugün dünyada eski ideolojilerden kısmen arınmış ya da kendisi yeni bir ideoloji belirleyen yeni bir denge söz konusudur. Bu denge "merkez", "çevre" ve "aradaki" ülkelerden oluşuyor. Başta ABD olmak üzere; İtalya, İngiltere, Fransa, Almanya, Kanada ve Japonya'nın oluşturduğu G-7 olarak isimlendirilen (Rusya'nın da yer almasıyla G-8'ler olan) "merkez ülkeleri arasında da, ABD'nin mutlak bir üstünlük ve belirleyiciliği vardır. Dünya Bankası, IMF, OECD ve hatta BM'ler merkez'in "araçları" durumundadır. Aradaki ülkeler; diğer Avrupa demokrasileri ve muhtemelen Güney Kore. Merkez'in gücünün sırrı; yeni buluşlar, iletişim, pazarlama, finans kaynaklarını denetleme gibi unsurları içermekte. Bu durumda da bir "tekel gücü" oluşmaktadır.³²

Sanayi ülkeleri (ya da merkez) dünya nüfusunun %15,5'ini oluştururken, üretilen gelirin %73,2'sine sahip oluyorlar. Dünya nüfusunun geri kalan % 84,5'ine düşen gelir payı ise %26,8. Sadece ABD dünya toplam gelirin %24'2'sini almaktadır. Çevre ülkelerin aldığı toplam gelirin düşüklüğüne ilave olarak, gelir dağılımında da "dengesizlikler" olması, çok başka sorunlara yol açmaktadır.³³

Yeni Dünya Düzeni ya da Küreselleşme (serbest piyasa ekonomisi) diye başlayan bu sürecin sonunun geleceği savı bir “kehanet” değildir. Ancak “Yeni Düzen”, özellikle ekonomik boyutunun etkisiyle çelişkileri derinleştirecek, tepkileri giderek yoğunlaştıracak ve gerilimleri arttıracak gibi gözükmektedir. Bu nedenle sonunun gelmesi sessiz-gürültüsüz değil, çok fırtınalı olabilir. Yeni Düzen’in demokrasisi ise, antik çağın Atina’sındaki demokrasinin çağımızdaki yeni uluslararası uyarlaması olduğu ölçüde, fırtınanın şiddeti daha da yükselebilecektir.³⁴

Berlin Duvarı’nın yıkılması ve Sovyetlerin dağılmasından sonra eski Doğu Bloku ülkelerinde çoğulcu siyasi rejimlere geçilmesi, Soğuk Savaş’ın bitirilmesinin başlangıcı olmuştur.

Bundan böyle yeryüzünün sınırlarını paylaşan kapitalizmin ifade ettiği şey, bu sistemin dünyada yayılmasını dile getirme, tüm dünyada sermaye birikimine engel olan yönetmelikler ve fiziki sınırların parçalanması anlamını taşıyacaktı. Bu açıdan dünya ekonomisi, ulusal pazarların devlet tarafından geniş biçimde korunduğu, sermaye birikiminin başlangıcının olduğu basit bir uluslararası ekonomiden daha fazla bir anlam içermektedir. Dünyasallaştırma olayı, bu süreç içinde bir devamlılıktan çok, bir değişimi ifade etmektedir.³⁵

Dünyasallaştırmaktan söz etmek, dünya üzerinde bir ekonomik sistemin - kapitalizm- etkisinden (nüfuzundan) söz etmek demektir. Bu etki önce, jeopolitik alanda ortaya çıkmıştır. Sovyet Bloku’nun çöküşüyle kapitalizmin yayılmasının en büyük engellerinden biri ortadan kalkmış oluyordu. Bugün Çin gibi komünist rejimlerin var olduğu ülkeler, sermaye akınına ve pazar ekonomisine kısmen açılma politikalarına mecbur olmaktadır. Afrika’da, Latin Amerika’da kapitalizmin istilasını, uluslararası finans kurumları, IMF ve Dünya Bankası tarafından sistemli bir biçimde teşvik edilmektedir. 1980’li yıllar başında bu bölgeleri vuran borç krizi yüzünden güç duruma düşenler, tüm güçlerini borçlu ülkelerin ekonomik kurumları ve politikalarını, amacı pazar ekonomisinin mantığının yayılmasını gerçekleştirmek olan reformun hizmetine sunmaktadırlar.³⁶

Ancak kapitalizmin bu evrensel diyebileceğimiz etkisi, bugün jeopolitik alanının çok dışına taşmıştır. Diğer taraftan bu etki, bir blokun öteki üzerindeki zaferine de indirgenemez. Bu etki, gerçekten devletlerarasına ilişkin bir sistemin mantığını aşmaya, bir devletlerarasılaşma (uluslararasılaşma) kanallarının mantığı ile yer değiştiren bir sistemin mantığına yönelmektedir.³⁷

Sovyetlerin dağılmasından sonra ABD'nin tek süper güç olarak kalmasıyla birlikte neoliberal-muhafazakar politikalar hızla yükselerek, bugün dünyaya egemen olmuş durumdadır. Neoliberal politikaların tartışmasız egemenliği, günümüzde haksız rekabeti daha da haksız hale getirmektedir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülke ekonomileri ABD tarafından çıkmaz bir sokağa doğru sürüklenmektedirler. Çünkü bu ülkelerin ekonomileri, ileri sanayi ülkelerinin ekonomileri ile rekabet edebilecek durumda değildir.

Neoliberalizmin 1990'lardan itibaren büyük saldırısının dünya çapında başlaması, günümüzde Avrupa'da sosyal demokrasiyi de çökertmiş durumdadır. Kuşkusuz neoliberal ekonominin varlığı da sürdürülebilir bir büyümeye, başka bir ifadeyle "sürekli büyüme"ye bağlıdır.

Günümüzde sanayileri gelişmemiş, tarım ülkeleri olan, buna karşılık zengin petrol, kömür gibi maden yataklarına sahip bulunan Ortadoğu, Avrasya ve Afrika ülkeleri, dünya üretiminin %70'ini ürettikleri petrolün, sadece %4'ünü kullanmaktadırlar. Dolayısıyla uluslararası ticarete sanayi ürünleriyle değil, tarım ürünleriyle girmektedirler. Ancak pazardaki sanayileşmiş tarım ürünleriyle bile rekabet edememektedirler.

F. Fukuyama "Tarihin Sonu"nda ekonomik liberalizmle ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: "Bizim mekanizmamız ekonomik liberalizm ilkelerine dayalı evrensel bir tüketim kültürünün oluşmasını net bir şekilde açıklayabilir. Teknik ilerleme ve işbölümüne dayalı, muazzam derecede üretici ve dinamik dünya ekonomisi, son derece birleştirici bir güce sahiptir. Dünyanın dört bir yanındaki farklı toplumları, dünya pazarı aracılığıyla maddi olarak birbirine bağlama ve çok farklı toplumlarda, aynı ekonomik hedef ve uygulamaları yaratma yeteneğine sahiptir. Dünyadaki bütün toplumlar çevresinde mümkün olan her şeye katılmak istemektedirler; ama bunu, ancak ekonomik liberalizm ilkelerine uyarlırsa başarabilirler."³⁸

Buradan neoliberal iktisat politikalarının, küresel ekonominin gereklerine uymak demek olduğu ortadadır. Bunun ise, bütün ekonomileri "tekleştirme" süreci anlamına geldiği söylenebilir.

Z. Brezezinski Büyük Satranç Tahtası'nda ABD'nin bugün nasıl "tek üstün güç" konumuna geldiğini anlatmaktadır. Brezezinski, ABD sadece ekonomik, askeri, teknolojik ve kültürel hegemonyası ile değil, uluslararası kuruluşları istediği gibi (çıkarlarına uygun) yönlendirebildiği için "tek üstün güç" olmuştur. BM'de, Nato'da, IMF'de, Dünya Ticaret Örgütü'nde, Dünya Bankası'nda o ne derse o olur. Brezezinski ABD'nin istediklerini

uzlaşmacı, diyaloga açık bir yöntemle yaptırdığını söylüyor. Bu ifade aslında “ABD gel uzlaşalım ya da gelin uzlaşın der ama sonunda kafasında ne varsa onu yaptırır” anlamındadır. Bu durumda diyalog ya da hakemlik “göstermelik bir araç” olmuyor mu?³⁹

Soğuk Savaş döneminde “Batı kapitalizmini dengeleyen” Sovyetler Birliği dağılınca “küresel denge” ortadan kalktı, “küresel dengesizlik” ortaya çıktı. ABD ve AB Batı kutuplu ve tek merkezli yapılanmayla öne çıktılar. ABD, 1990’lı yıllardan itibaren Amerikan boyutlu dünya düzeninin fiilen oluşması için askeri, siyasi ve iktisadi operasyonlarını birleştirerek “küresel bir strateji” izlemeye başladı: Körfez Krizi (1991), NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)’nin ABD-Kanada-Meksika arasında kurulması, Doğu Asya Krizi ve Rusya Federasyonu (Yeltsin) operasyonlarının düzenlenmesi, FTAA (Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)’nin 2006’da işlemesi için hazırlıkların başlatılması, Nato’nun işlevinin ve kapsamının yeniden düzenlenmesi, BM’in etkinliğinin azalması için sistemli bir Amerikan politikasının benimsenmesi, askeri operasyonların ve harcamaların “Amerikan askeri tekelini daha da arttıracak biçimde” yeniden düzenlenmesi. Bütün bunlar ABD (ve kapitalist) merkezli bir dünya düzeninin kurulabilmesi için atılan adımlar oldu. Sovyetler (ve komünizm) tehdidi yerine, bu defa terör (ve İslam) tehdidi yaratılarak “Amerikan merkezli ve dengesizlik üzerine oturmuş” yeni dünya düzeninin temelleri atıldı.⁴⁰

11 Eylül saldırısı ile ilk kez kendi topraklarında vurulmuş olan ABD, daha sonra bu olayı kendi ulusal çıkarlarına hizmet edecek bir yaklaşımla çözüm arayan bir politikayı sahneye koymuştur. Böylece 11 Eylül olayının dünyada yarattığı şok etkinin hemen ardından ABD, küresel sistemde tek belirleyici oyuncu olarak ortaya çıkmıştır.

N. Chomsky 11 Eylül saldırılarının tarihte bir dönüm noktası olmasının nedenini saldırılarda ölen insanların sayısı değil, seçilen hedeflerin niteliğinden kaynaklandığını belirtmiştir.⁴¹

J. Berger de 11 Eylül şoku ile ilgili olarak “Neredeyiz? Bu yaşadığımız nedir? Nereye sürükleniyoruz? Gerçekleşebilir bir gelecek vizyonu olmadan yaşam nasıl sürdürülür? Yitirdiğimiz nedir? Tek bir insan ömrünü aşan perspektifleri neden yitirdik?” diye sorgulamıştır.⁴²

Bir zamanlar ABD’nin geniş çaplı emperyalizm (yayılmacılık) gündemini Soğuk Savaş’ın belirsiz hale getirdiği gibi, 11 Eylül saldırıları da aynı durumu yaratmış bulunmaktadır.

Saldırılarından sonra ABD, kendi süper güç konumunu korumak ve daha sonra değişecek ve daha “asil” bir nitelik kazanacak, kendine terörizm karşısında savaşmak şeklinde yeni bir görev belirlemiştir. Diğer ülkelerden müttefikleri olmalarını ve bölgelerindeki ABD askeri varlıklarını desteklemelerini istemek zor olmamıştır. ABD’nin dünyadaki polis rolünü sürdürme açısından süper güç yetkisini güçlendirmek ve kullanmak istediğini kesinleştirmiş olduğunu belirten W. Bush’un Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Condolezza Rice bu konuda düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: “ABD gibi büyük bir güce sahipseniz, ona karşı gelme ve denge kurma çalışmalarının olacağını, realistler tahmin edeceklerdir. Ve şu anda gördüğümüz ABD ile bir denge kurmaya çalışmak değil, en azından onunla olumlu ilişkiler yürütmenin tercih edilmesidir.”⁴³

Batı kapitalizminin önündeki alana küresel bakmaya başlamasıyla, her yer herkes için değil, “her yer Batı için açık” görülmeye başlandı. Batı (ve Batı kapitalizmi) dünyanın tamamını, karşısında ideolojik ve askeri tehdit olmaksızın, girip faaliyet gösterebileceği küresellik içinde algılama yoluna girdi. Arı kovanının, çiçek tarlasının yakınına konması gibi, büyük sermaye de devletlerin çıkarları paralelinde “dışsallık” yaratmaktadır. Kovan büyük sermayenin kendi ülkesi, kendi topraklarıdır. Çokuluslu şirketler arı görevini üstlenmişlerdir. Büyük sermayenin uluslararası alanda başarılı olabilmesi, ulusal, bölgesel veya cephesel boyutta “dışsallık” yaratmasına bağlıdır.⁴⁴

Günümüzde dünya bir taraftan bilim ve teknikte hızlı bir ilerleme gösterirken, diğer taraftan insanlıkla bağdaşmayacak bir sömürü düzenine de tanık olmaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde bu düzene karşı küreselleşme karşıtı hareketler* sesini giderek yükseltmektedir.

Ekonomik, askeri, teknolojik yönden güçleri olan ülkeler, kendi politikalarını çevre ülkelere dayatmaktadırlar. Ve bu politikalar ekonomik ve sosyal boyuttaki desteklerle güçlendirilmektedir. Küreselleşmedeki tehdit algılamaları da “asimetrik tehdit” olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin terör olayları...

Kapitalizm tüketim ideolojisine dayalı kalıplarla donatılmış kitle kültürünün içerisinde, insanları günlük yaşamda kısıvrak çevrelemektedir. İnsana ilişkin temel değerleri ortadan kaldırmaya yönelik kapitalizm, kitle kültürü kalıpları ile “küçük mutluluklar” yaratmak istenmektedir. Kitlelerin bu gerçeğin farkına varabilmelerini sağlayabilecek en doğru yol ise, bilim ve sanattan geçmektedir.

E. Hobsbawm bugün insanlığın geldiği hiç de iç açıcı olmayan yerde, her şeye rağmen inatla ayakta duran birkaç şeyden birinin 18. Yüzyıl Aydınlanmasından miras değerler kümesi olduğunu belirtir.

“Teslim etmeliyiz ki, tüm insanların yeryüzünde bir yerde yaşayabilmesine ve sahip oldukları insan haklarını, birer birey olarak savunma ve yükselmesine olanak veren birtakım toplumlar inşa etme peşinde koşan tüm yüce girişimlerde başvurulan yegane temel Aydınlanmadır. 18. yüzyıldan 20. yüzyıla dek uygarlığın gelişimi, hepsi de aynı entelektüel aileye mensup, hâlâ “aydınlanmış monarklar” diye adlandırılan hükümetler tarafından, liberaller ve sosyalistler, komünistler tarafından, her durumda tamamıyla Aydınlanmanın etkisi altında başarılıdır. Yoksa onun eleştirilenleri tarafından değil. İlerlemenin sırf maddi ve manevi değil, gerçek bir şey olarak düşünüldüğü bu çağ, artık sonuna geldi. Ama bulduğumuz akıbeti, yani “barbarlığa düşüşü” yalnızca kayıtlara geçmek yerine, tutup yargılamak istediğimizde tek ölçüt yine, Aydınlanmanın şu “yaşlı” akılcılığıdır.⁴⁵

SONUÇ

Küresel kapitalizm dünyada üç büyük ekonomik alan olan NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi), AB (Avrupa Birliği ülkeleri) ve Güneydoğu Asya’da gelişmektedir. ABD, AB ve Japonya arasındaki ticaret, dünya toplam ticaretinin en büyük kısmını kapsadığından, dünya gelirinin de büyük bir kısmı bu ülkeler arasında paylaşılmaktadır.

II. Dünya Savaşı’nın harap ettiği Avrupa ülkelerinin ekonomilerine yeniden istikrar kazandırmak gayesiyle yola çıkan ABD, malların serbest dolaşımına dayanan, doları uluslararası piyasaların belirleyici gücü haline getiren, küresel ekonomiyi, dünya ticaretini düzenleyen Bretton Woods kurumlarının kurulmasına öncülük etmiştir. Günümüzde IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü’nün (GATT-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması), küresel sermayenin alacaklarını tahsil eden, borçlarını takip eden ve ulusal ekonomileri neoliberal politikalara uygun olarak yeniden yapılandırma görevini üstlenen kurumlar haline geldiği söylenebilir.

Ancak uzun yıllardan beri geniş kesimler tarafından kabul gören, köklü ve kalıcı etkileri olan liberalizmin, dünyada bu denli yankı bulmasının kuşkusuz nedenleri vardır.

Rönesanstan itibaren ortaya atılan özgürlükçü düşünceler ışığında, bilimde ve teknolojiye büyük gelişmeler yaşanmıştır. Toplumsal hayatın her alanında yaşanan bu

gelişmeler, insanların yaşam standartlarını yükselten ilerlemeleri de beraberinde getirmiştir. İşte liberalizmin geniş ölçüde kabul görmesinin en önemli nedeni de bu olmuştur.

Bugün sermayenin önündeki engeller kalktıkça, çokuluslu şirketlerin de sayısı artmaktadır. Bu dev şirketler giderek güçlenmekte ve aralarında birleşerek dünyada tekeller oluşturmaktadırlar. Dünya ticareti ise, neredeyse ileri sanayi ülkelerinin çokuluslu şirketlerinin kendi aralarında yaptığı ticaret haline gelmiş durumdadır. Bu şirketlerin çoğu ABD ve AB kökenli olup, diğerleri Japonya'ya aittir.

Vahşi kapitalizm ya da zincirinden kurtulmuş kapitalizm olarak tanımlanabilen günümüz dünyasının koşulları, çokuluslu şirketlerin dünya çapında oluşturdukları tekelleri daha da güçlü hale getirmektedir. Ve bu tekeller işgücünün hem çok hem de ucuz olduğu yerlere yönelmektedir. Bu arada sosyal hakları (işçi hakları) da tahrip etmekte, işsiz kalmaktansa, ücretlerde bir artış olmadan, daha fazla çalışmayı kabul ettirmeye zorlamaktadırlar.

Liberal ekonomi politikalarıyla çevrelenmiş bir kelime olan küreselleşme denilen şey, aslında emperyalizmin ta kendisidir. Gelişmekte olan (ya da az gelişmiş) ülkelerin ulusal pazarlarını ortadan kaldırmayı (pazarları birleştirip tek pazar haline getirerek) hedeflemektedir.

Sovyetlerin dağılması (1991), ABD'nin dünyadaki hareket alanını genişletmiş ve daha serbest hale getirmiştir. ABD "Amerikan halkının çıkarlarının gerektirdiği" bir düzeni dünyaya dayatmaya çalışmaktadır. Bu strateji dünyadaki ulusal, kamusal ve bireysel çıkarların ABD'nin hegemonik gücünün çıkarları paralelinde olmasına dayanmaktadır. Uluslararası kuruluşları da (örneğin BM) kendi politikalarına göre yönlendirmek istemektedir.

Bugün ABD, Yeni Dünya Düzeni diye adlandırdığı, aslında düzensizliğin ta kendisi olan, Küreselleşme olarak da adlandırılan serbest piyasa ekonomisi politikalarının eşliğindeki hegemonik gücüne kattığı askeri ve teknolojik üstünlüğü ile, dünyada büyük bir imparatorluk kurmayı hedeflemektedir.

Küreselleşmekte olan dünyayı ne bekliyor? sorusuna verilebilecek yanıt, tek kutuplu dünya sisteminin getirdiği şartlarda, kapitalizmin yolunu daha çok açacak politikalarla (neoliberal politikalar), onu en ileri düzeyde uygulayan ülke olan ABD'nin hegemonyasının

estirdiği emperyal rüzgârların bugün bütün dünyayı, özellikle az gelişmiş ülkeleri etkisi altına aldığıdır.

Küreselleşmeyi yöneten IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar, çokuluslu şirketlerin yararına çalışmaktadırlar. Aksi taktirde, bu dev şirketlerin yaşama şansı yoktur. Dev tekeller, dünyanın bütün kaynaklarına el koyarak bu kaynakları kendilerine hizmet eder hale getirmek istemektedirler. Yeni emperyalizm de, bu küresel firmaların global emperyalizmidir. Ve bu dev şirketler (tekeller), haksız rekabet koşullarını, rekabet adına hazırlamaktadırlar.

Dünyada bugün yaşanan yoksulluğa, açlığa, sağlık sorunlarına, çevre sorunlarına bakarak, neoliberal küreselleşmenin bir gelecek vaad ettiği söylenebilir mi?

Bugün Kuzey (zengin ülkeler) ve Güney (yoksul ülkeler) ülkeleri arasındaki uçurum daha fazla açılmaktadır. Bu durumda yüksek refah düzeyinin ve sosyal adaletin Batı ile sınırlı kaldığı söylenebilir. Dünyada zenginlik-yoksulluk uçurumunun giderek açılması, demokrasi ve sosyal adalet ile ilgili ilkelerin ve bu konudaki gelişmelerin yaygınlaşmaması, dünya genel refah düzeyinin yükselmesine de engel olmaktadır.

Çeşitli kanallar tarafından yayımlanan BM'in dünya yıllık gelişim raporları, son yıllarda ülkeler arasındaki uçurumu gözler önüne sermektedir. BM raporuna göre, az gelişmiş ülkelerdeki ortalama gelirin ve yaşam süresinin düştüğü, yoksulluğun arttığı bildirilmektedir.

Neoliberal politikaların bedelini ödeyenler, sadece Güney yarımkürede yer alan yoksul ülkeler değildir. Bugün Batı'da da orta sınıflar milli gelirden daha az pay alır hale gelmişlerdir. Diğer bir deyişle, vahşi kapitalizm karşısında sorunlar küresel bir boyutta yaşanmaktadır. Dolayısıyla bu durum sosyal hareketleri de küresel boyutta birliğe zorlamaktadır. Günümüzde uluslararası kuruluşların da, küresel kapitalizmin içindeki rolleri tartışılmaktadır.

ABD askeri, ekonomik ve siyasal olduğu kadar, kültürel olarak da bir hegemonya yaratmak istemektedir. Amerikalı strateji uzmanı Z. Brzezinski, ABD'nin en sağlam dayanağının "dünya gençlerinin Amerikan yaşam biçimine özenmeleri" olduğunu açıkça dile getirmiştir.

ABD hedeflediği küresel hegemonyanın yolunun Ortadoğu'dan geçtiğini bilmektedir. Bu nedenle Ortadoğu'yu yeniden şekillendirmeye çalışmaktadır. Daha önce dünyanın en

büyük sömürgeci gücü olan İngiltere'yi de yanına alarak hedefine ulaşmayı planlayan ABD, Ortadoğu ve Kafkasya bölgesindeki petrol kaynaklarını ve enerji nakil hatlarını denetimi altına alarak, bu bölgeye coğrafi olarak çok yakın olan Çin ve Rusya'yı da kontrol edebilmek istemektedir. Dünyanın çeşitli yerlerinde üsleri bulunan ABD, şimdi de askeri varlığını Afrika'ya yaymak peşindedir. Çünkü dünya petrol rezervlerinin yaklaşık onda biri Afrika kıtasında (özellikle kuzeyde) bulunmaktadır. Yani petrol ve enerji kaynakları neredeyse ABD orada.

Bugün emperyalizm döneminin sona erdiğinden, karşılıklı bağımlılık ilişkilerinden söz edilmektedir. Ancak yöneten-yönetilen ilişkisinin olmadığı böyle bir durum çok ileri bir aşamayı ifade eder. Karşılıklı bağımlılıkta eşitlik kavramı da yer alır. Bugün vahşi kapitalizm rüzgârlarının neoliberal politikalar eşliğinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde esen rüzgârları, böyle bir aşamayı mı ifade etmektedir? Aslında küresel olma hali de kendi içinde bir eşitlik durumunu içerir. Dünya bugün gerçekten küreselleşmiş midir? Ya da kimin etrafında küreselleşmesi öngörülmektedir?

DİPNOTLAR

¹ Tarık Zafer Tunaya; Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, 4. Baskı, İ.Ü. Hukuk Fak. Y., İstanbul 1980, s.431-432

² Esat Çam; Siyaset Bilimine Giriş, Der Y., İstanbul 1990, s.355

³ Esat Çam; a.g.e., s.356

⁴ Thomas Hobbes; Leviathan, Çev. S. Lim, YKY İstanbul Şubat 2004, 4. Baskı, s.247

Hobbes'a göre devlet biçimleri monarşi, aristokrasi, demokrasi olmak üzere üç tanedir. Tiranlık ve oligarşi, monarşi ve aristokrasinin farklı adlarıdır. Hobbes tarihte ve politika kitaplarında tiranlık ve oligarşi gibi başka hükümet biçimleri olduğunu, fakat bunların aslında değişik hükümet biçimlerinin adları değil, aynı biçimlere ondan memnun olmayanların verdiği kötüyeli adlar olduğunu ileri sürer. Bkz: Thomas Hobbes; a.g.e., s.139

⁵ Frederick Copleston; Hobbes-Locke Felsefe Tarihi Cilt 5 Çağdaş Felsefe, Çev. A. Yardımlı, İdea-İstanbul 1998, s.45-47

⁶ Frederick Copleston; a.g.e., s.138 ve 142

⁷ Bertrand Russel; Batı Felsefesi Tarihi İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ, Çev. M. Sencer, Say Y., Eylül 1983, s.609

⁸ Adam Smith; Ulusların Zenginliği, Cilt 2, Çev. M. T. Akad, Alan Y., İstanbul 2002, s.7

* 18. yüzyılda Fransa'da hükümetin bireysel özgürlüğe karışmasının asgariye indirgenmesinde direten Fizyokratlar adı altında bir ekonomistler okulu vardı. Helvetius, d'Alembert ve Quesnay fizyokratların en ünlülerindendir. Fizyokrasi ya da "doğanın yönetimi" sözcüğünün kökeni, özgür girişimle bolluk ve zenginlik üreten doğal ekonomik yasalara inancı belirtir. A. Smith belli bir düzeyde onlardan etkilenmiş olmakla birlikte, ekonomik liberalizme yol açan düşüncelerini onlardan almamıştır. Yine liberal düşüncenin temsilcilerinden olan D. Hume'da Smith'in en yakın arkadaşıydı.

Bkz: Frederick Copleston; Berkeley-Hume Felsefe Tarihi Cilt 5 Çağdaş Felsefe, Çev. A. Yardımlı, İdea-İstanbul 1998, s.159

⁹ Adam Smith; a.g.e., s.6

¹⁰ Toktamış Ateş; Demokrasi kavram-Tarihi süreç-İlkeler, Eser Matbaası, İstanbul 1976, s.71-72

¹¹ Toktamış Ateş; a.g.e., s.72 ve 74

¹² Tarık Zafer Tunaya; a.g.e., s.449

¹³ Toktamış Ateş; a.g.e., s.46

¹⁴ John Stuart Mill; Düşünce ve Tartışma Özgürlüğü Üstüne, Çev. C. Akaş, Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Hizmetleri 2003, s.30

¹⁵ Bertrand Russell; İktidar, s.173

¹⁶ Adam Smith; a.g.e., s.8

* Konuyla ilgili olarak Bkz: Perry Anderson; Batı'da Sol Düşünce, Çev. B. Aksoy, Birikim Y., İstanbul Nisan 1982

¹⁷ Toktamış Ateş; a.g.e., s.79-80

"Marx'a göre kapitalizmin kişiyi bozmasının nedeni, bireyciliğe dayanmasıdır. Ancak Jacobenlerin ve buna bağlı olarak Rousseau'nun izleri Marx'ın düşüncesinde her zaman görülür. Duverger'in de yazmış olduğu gibi, proletarya diktatörlüğü teorisi Jacobenler terör teorisinin tam bir devamı olacaktır. İnsan doğuştan iyidir. Onun ahlakını kapitalizm bozar. Bu düzen değiştiği zaman insanın iyi yönü tekrar görülecektir."

Bkz: T. Ateş; a.g.e., s.76-77

Ayrıca konuyla ilgili olarak Bkz: Maurice Duverger; Politikaya Giriş, Çev. S. Tiryakioğlu, Varlık Y., İstanbul 1978

¹⁸ Bertrand Russell; İktidar, Çev. E. Esençay, Deniz Y., İstanbul 1983, s.89-90

¹⁹ Adam Smith; a.g.e., Çevirenin notu, s.8

²⁰ John Kenneth Galbraith; Ekonomi Kimden Yana, Çev. B. Çorakçı-N. Himmetoğlu, Altın Kitaplar Y., İstanbul Mart 1988, s.9 ve 452.

Keynes'ci politika ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz: Gülten Kazgan; Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar Y., İstanbul Nisan 1985, s.78 vd.

²¹ Hilary French; "Küresel Yönetişimi Yeniden Yapılandırmak", Dünyanın Durumu 2002, Özel Dünya Zirvesi Baskısı, Worldwatch Enst. Raporu, Tema Vakfı Y., s.230

²² Ali Özgüven; Ortak Pazar Tarım Politikası ve Türkiye, Bursa Üniv., İ.İ.B.F. 1982, 28-29

Kapitalist sistemin aşamalarıyla ilgili olarak Bkz: Ali Özgüven; İktisat İlimine Giriş, İ.Ü. İktisat Fak. Y., İstanbul 1975, s.160-169

* Fransa'da Bütünleşme, Almanya'da Parçalanma: Otuz Yıl Savaşları ve Westphalia Barışı (1648): Otuz Yıl Savaşları, Fransız Devrim Savaşları öncesinin en büyük Avrupa Savaşıdır ve Protestanların zaferi ile sonuçlanmıştır. Barışı hazırlayacak konferans, Avrupa'nın ilk en büyük konferansı sayılabilir. En önemli özelliklerinden biri, daha önceki uluslararası toplantılar dini nitelikteyken, Westphalia'nın devlet, savaş ve

iktidar sorunlarının tartışıldığı ilk laik konferans olmasıdır. Kilisenin gücü tam anlamıyla sınırlandırılmıştır. Almanya'da Katoliklik, Protestanlık ve Calvinizm geçerli dinler haline geldi. Uluslararası hukuk bakımından Kutsal Roma İmparatorluğunu parçalamış olduğu doğrulanmıştır. Avrupa'nın diğer devletleri (özellikle Fransa) mutlakiyetçi monarşi altında birleşir ve güçlenirken, Almanya ömrü tükenmiş olan feodal bir karışıklık içine itilmiş olacaktı.

Bkz: Oral Sander; Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, İmge Y. 2. Basım, İstanbul 1991, s.72-74

Wesphalia Almanya'nın kuzeybatısındaki tarihsel bölgenin adıdır.

²³ Oral Sander; a.g.e., s.74

²⁴ Juan Archibaldo Lanus; Un Monde Sans Rivage Etat, Nation ve Globalisation, Economica Paris 1997, s.5

²⁵ Juan Archibaldo Lanus; a.g.e., s.103

* Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz: Yüksel Ülken; 20. Yüzyılda Dünya Ekonomisi, İ.Ü. İktisat Fak. Y., 1974 3. Baskı, s.405

²⁶ Harry Magdoff; "Uluslararası Sıkıntı ve Üçüncü Dünya", Dünya Ekonomisi Bunalım ve Siyasal Yapılar, Çev. G. Türk, Belge Y., İstanbul 1983, s.120

²⁷ Noam Chomsky; Dünya Ekonomisi Eskisi Yenisi, Çev. A. Çakıroğlu – T. Birkan, Metis Y., İstanbul 2000, s.14

* Soğuk Savaş'ın karakteristik özelliklerinin analiziyle ilgili olarak ve Sovyet-ABD ilişkilerinin hangi evrelerden geçtiğine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: Fred Hollday; Yeni Soğuk Savaş Sovyet-ABD İlişkileri, Ç.İ. Özünü, Belge Y., İstanbul Kasım 1985

* Ronald Reagan 40. ABD Başkanı olup, Güney Afrika'da ırk ayrımını kışkırtmak istedi. Arjantin'de faşist cuntayı, sivil toplu kıyımlardan sorumlu El Salvador ve Guatemala rejimlerini, Şili kasabı A. Pinochet'yi ve Filipinlerin F. Marcos'unu destekledi. Nikaragua'da onbinlerin yaşamını noktalayan insanlık suçu işledi. Nikaragua iktidarına karşı olan kontraları destekleyen uyuşturucu mafyasıyla içli dışlı oldu. İran'a gizlice silah sattı. Saddam'a arka çıktı. Grenada adalarını işgal etti. İlk darbeyi vurarak nükleer savaşı kazanabileceklerini düşünen kişileri yönetimde sorumlu yerlere getirdi. Nükleer Savaşa Karşı Uluslararası Bilimciler Kurulu üyelerinin yeraltı nükleer denemeleri durdurması önerisiyle Gorbachev'e gidildiğinde olumlu cevap alınmasına karşılık, Reagan'a aynı öneriyle gidildiğinde "Sovyetler isterse durdursun, ben nükleer silah geliştirmeyi sürdüreceğim" cevabı alınmıştır. Reagan'ın ortaya attığı Yıldız Savaşları projesini (düşüncesini), bugün G. W. Bush devralmıştır.

Bkz: Türkkaya Ataöz; Gerçek Reagan ve ABD, Cumhuriyet 8 Temmuz 2004, s.17

* ABD'nin tarihiyle ilgili kapsamlı bir çalışma için

Bkz: Allan Nevins-H. Steele Commager; Amerika Birleşik Devletleri Tarihi, Çev. H. İnalçık, Varlık Y., İstanbul

* Kristof Kolomb'dan bugüne Amerika'da ezilenlerin tarihini ayrıntılı olarak ele alan bir kaynak olarak

Bkz: Howard Zinn; Öteki Amerika, Çev. S. Öngider, Aykırı Y., İstanbul 2000

Kitapta Theodore Roosevelt'in bir arkadaşına yazdığı mektupta 1890'da Wounded Knee'de Kızılderili katliamıyla ilgili sözleri: "...herhangi bir savaşı sevinçle karşılayacağıma eminim, çünkü ülkenin şu anda bir savaşa ihtiyacı olduğunu düşünüyorum." s.402

* Sömürgeleştirme (kolonizasyon); Bir devletin kendi ülkesi dışındaki ülkeleri siyasal, ekonomik denetimi, egemenliği altına alması ve oralara güç yoluyla kendi nüfusundan topluluklar yerleştirilmesi.

* Sömürge (Koloni); Bir devletin kendi ülkesi sınırları dışında egemenlik kurarak yönettiği, ekonomik ve siyasal çıkarlar sağladığı ülke.

* Sömürgecilik (Emperyalizm): Genel olarak bir ulusun başka ulusları ya da toplulukları siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması ya da yayılmayı istemesi.

Bkz: Özer Ozankaya; Temel Toplum Bilim Terimleri Sözlüğü, Cem Y., İstanbul Şubat 1995, s.121

²⁸ Esat Çam; Devlet Sistemleri, Der Y., İstanbul 1987, s.16

Ayrıca bkz: J. Servan Schreiber; Amerika Meydan Okuyor, Çev. Sander, İstanbul

* Neo-Liberalizm Akımı: 1938'de Paris'te Amerikalı Walter Lipman'ın başkanlığında Baudin, Rueff, Mises, Hayek, Röpke gibi bazı iktisatçılar yeni bir doktrin ortaya attılar: Neo-Liberalizm. Bu doktrin, güdümlü bir liberalizm (liberalisme dirigé) olarak tanımlanabilir. Piyasa mekanizmasının iyi işleyebilmesi için liberal bir müdahalecilik gerekmektedir. Tam rekabet şartlarının aksadığı durumlarda devletin "tamir edici" müdahalesiyle "kanuni düzen" yerine getirilir. 20. yüzyılda liberal kapitalizm yerine müdahaleci kapitalizm geçmiştir. Ama devletin müdahalesi sistemin esaslarını değiştirmemiştir.

Bkz: Ali Özgüven; İktisat İlimine Giriş, s.165

* Woodrow Wilson (ABD'nin 28. Başkanı) I. Dünya Savaşı'ndan sonra uzun süreli bir barışa temel oluşturacak 14 maddelik bir belge hazırlamıştır. 14 Nokta olarak da adlandırılan bu belgenin en önemli maddeleri arasında, halkların özgürlüğü, Milletler Cemiyeti'nin kurulması yoluyla barışı güvence altına alma, serbest ticaretin devamlılığı, silahsızlanma, denizlerin açıklığı, gizli anlaşmaların yasaklanması gibi ilkeler bulunuyordu.

- ²⁹ Joseph Camilleri; “Günümüzde Dünya Krizi ve Gelişimi Siyasal Aygıt”, Dünya Ekonomisi ve Siyasal Yapılar, Çev. F. Boratav, Belge Y., İstanbul 1983, s.208-209
- ³⁰ Gülten Kazgan; Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri, Altın Kitaplar, İstanbul Ağustos 1994, s.56-57
- ³¹ Gülten Kazgan; a.g.e., s.58
- ³² Toktamış Ateş; Düşünce Parlamentosu, Çağdaş Y., İstanbul Mayıs 1995, s.16
- ³³ Toktamış Ateş; a.g.e., s.16
- Ayrıca bkz: Toktamış Ateş; Utanç Yüzyılı, Altın Kitaplar, İstanbul 1999
- ³⁴ Gülten Kazgan; a.g.e., s.143
- Uluslararası sistemde ortaya çıkan “Yeni Düzen”le ve ABD'nin dış politikasına ilişkin yeni stratejilerle ilgili olarak bkz: Derleyen: Toktamış Ateş; Kartal'ın Kanat Sesleri ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Ümit Y., Ankara 2004
- ³⁵ Jaques Adda; La Mondialisation de L'Economie, La Découverte, Paris 1996, s.3-4
- ³⁶ Jaques Adda; a.g.e., s.3
- ³⁷ Jaques Adda; a.g.e., s.3-4
- ³⁸ Francis Fukuyama; Tarih'in Sonu ve Son İnsan, Çev. Z. Dicleli, Simavi Y., Deneme-İnceleme Dizisi, s.144
- ³⁹ Erol Manisalı; Bıçak Sırtındaki Dünya ve Türkiye, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul Kasım 1998, s.29. Bkz: Zbigniew Brezezinski; Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere, Çev. T. Dikbaş-E. Kocabıyık, Sabah Kitapları, İstanbul 1998, s.28-29
- ⁴⁰ Erol Manisalı; Bıçak Sırtı “Dengesizlikler Üzerine Oturtulan Dengeler”, Cumhuriyet, 14 Temmuz 2003, s.11
- Erol Manisalı; Bıçak Sırtındaki Dünya ve Türkiye, s.11-13
- ⁴¹ Noam Chomsky; “Cette Amérique Qui N'Apprend Rien”, Le Monde, 22 Kasım 2001
- ⁴² John Berger; “Au Sein Du Chaos Le Plus Tyrannique – Oü Sommes-nous?”, Le Monde Diplomatique, Şubat 2003, s.15
- ⁴³ Peter Seowen; Haydut Millet Dünyanın Bilmediği Amerika, Çev. A. Berkeoğlu, Truva Y., İstanbul Temmuz 2004, s.150
- ⁴⁴ Erol Manisalı; Dünya'da ve Türkiye'de Büyük Sermaye, Der'in Y., İstanbul 2002, s.29 ve 87-88
- * Seattle'daki Dünya Ticaret Örgütü'nün Zirvesini protestoların da yer aldığı, konuyla ilgili olarak bkz: Neva Welton-Linda Wolf; Küresel Başkaldırı Yirmi Birinci Yüzyıl Tiranlarına Karşı Mücadele, Çev. A.E. Savran, Aykırı Güncel Y., İstanbul Nisan 2004
- ⁴⁵ Eric Hobsbawm; “Barbarlık: Bir Kullanma Kılavuzu”, Çev. E. Başer, Birikim, Ekim 1994, Sayı:66, s.61

KAYNAKÇA

- ANDERSON, Perry; Batı'da Sol Düşünce, Çev. B. Aksoy, Birikim Y., İstanbul 1982.
- ATAÖV, Türkkaya; Gerçek Reagan ve ABD, Cumhuriyet, 8 Temmuz 2004.
- ATEŞ, Toktamış; Demokrasi Kavram - Tarihi Süreç - İlkeler, Eser Matbaası, İstanbul 1976.
- ATEŞ, Toktamış; Düşünce Parlamentosu, Çağdaş Y., İst. Mayıs 1995.
- ATEŞ, Toktamış; Utanç Yüzyıl, Altın K., İstanbul 1999,.
- ATEŞ, Toktamış (Derleyen); Kartal'ın Kanat Sesleri ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Ümit Y., Ankara 2004.
- BERGER, John; "Au Sein Du Chaos Le Plus Tyrannique - Où sommes-nous" Le Monde Diplomatique, Şubat 2003.
- BREZEZINSKI, Zbigniew; Büyük Satranç Tahtası, Çev. T. Dikbaş - E. Kocabıyık, Sabah Y., İstanbul, 1998.
- CAMILLERI, Joseph; "Günümüzde Dünya Krizi ve Gelişimi Siyasal Aygıt", Dünya Ekonomisi ve Siyasal Yapılar, Çev. F. Boratav, Belge Y., İstanbul 1983.
- CHOMSKY, Noam; "Cette Amérique Qui N'Apprend Rien", Le Monde, 22 Kasım 2001.
- CHOMSKY, Noam; Dünya Ekonomisi Eskisi Yenisi, Çev. A. Çakıroğlu - T. Birkan, Metis Y., İstanbul 2000.
- COMMAGER, H. Steele - NEVINS, Allan; Amerika Birleşik Devletleri Tarihi, Çev. H. İhalak, Varlık Y., İstanbul.
- COPLESTON, Frederick; Berkeley-Hume Felsefe Tarihi, Cilt 5, Çağdaş Felsefe, Çev. A. Yardımlı, İdea-İstanbul 1998.

COPLESTON, Frederick; Hobbes-Locke Felsefe Tarihi Cilt 5, Çağdaş Felsefe, Çev. A. Yardımlı, İdea-İstanbul 1998.

ÇAM, Esat; Devlet sistemleri, Der Y., İstanbul 1997.

ÇAM, Esat; Siyaset Bilimine Giriş, Der Y., İstanbul 1990.

DUVERGER, Maurice; Politikaya Giriş, Çev. S. Tiryakioğlu, Varlık Y., İstanbul, Nisan 1978.

FRENCH, Hilary; "Küresel Yönetişimi Yeniden Yapılandırmak", Dünyanın Durumu 2002, Özel Dünya Zirvesi Bankası, World Watch Enst. Raporu, Tema Vakfı Y.

FUKUYAMA, Francis; Tarihin Sonu ve Son İnsan Çev. Z. Dicleli Simavi Y., Deneme - İnceleme Dizisi.

GALBRAITH, John Kenneth; Ekonomi Kimden Yana, Çev. B. Çorakçı - N. Himmetoğlu, Altın Kitaplar Y., İstanbul Mart 1988.

HOBBS, Thomas; Leviathan; Çev. S. Lim, YKY, İstanbul Şubat 2004, 4. Baskı.

HOLLYDAY, Fred; Yeni Soğuk Savaş Sovyet - ABD İlişkileri, Çev. İ. Özünlü, Belge Y., İstanbul Kasım 1985.

KAZGAN, Gülten; Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar Y., İstanbul Nisan 1985.

KAZGAN, Gülten; Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri, Altın Kitaplar, İstanbul Ağustos 1994.

LANUS, Juan Archibaldo; Un Monde Sans Rivage, Etat, Nation et Globalisation, Economica, Paris 1997.

MAGDOFF, Harry; "Uluslararası Sıkıntı ve Üçüncü Dünya", Dünya Ekonomisi Bunalım ve Siyasal Yapılar, Çev. G. Türk, Belge Y., İstanbul 1983.

MANİSALI, Erol; Bıçak Sırtı "Dengesizlikler Üzerine Oturan Dengeler", Cumhuriyet, 14 Temmuz 2003.

MANİSALI, Erol; Bıçak Sırtındaki Dünya ve Türkiye, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul, Kasım 1998.

MANİSALI, Erol; Dünyada ve Türkiye'de Büyük Sermaye, Der'in Y., İstanbul 2002.

MILL, John Stuart; Düşünce ve Tartışma Özgürlüğü Üstüne, Çev. C. Akaş, Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Hizmetleri 2003.

ÖZGÜVEN, Ali; İktisat İlimine Giriş, İ.Ü. İktisat Fak. Y., İstanbul 1975.

ÖZGÜVEN, Ali; Ortak Pazar Tarım Politikası ve Türkiye, Bursa Ü., İ.İ.B.F. 1982.

RUSSEL, Bertrand; Batı Felsefesi Tarihi İlk Çağ, Ortaçağ, Yeniçağ, Çev. M. Sencer, Say Y., Eylül 1983.

RUSSEL, Bertrand; İktidar, Çev. E. Esençay, Deniz Y., İstanbul 1983.

SANDER, Oral; Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e İmge Y., 2. Basım, İstanbul 1991.

SCHREIBER, J. Servan; Amerika Meydan Okuyor, Çev. Sander, İstanbul.

SEOWEN, Peter; Haydut Millet Dünyanın Bilmediği Amerika, Çev. A. Berkeoğlu, Truva Y., İstanbul, Temmuz 2004.

SMITH, Adam; Ulusların Zenginliği, Cilt 2, Çev. M. T. Akad, Alan Y., İstanbul 2002.

TUNAYA, Tarık Zafer; Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, İ.Ü. Hukuk Fak. Y., İstanbul 1980, 4. Baskı.

ÜLKEN, Yüksel; 20. Yüzyılda Dünya Ekonomisi, İ.Ü. İktisat Fak. Y., 3. Baskı, 1974.

ZINN, Howard; Öteki Amerika, Çev. S. Öngider, Aykırı Y., İstanbul 2000.